

DAVLAT DASTURLARINI MOLIYALASHTIRISHDA TIKLANISH VA TARAQQIYOT JAMG‘ARMASI MABLAG‘LARIDAN SAMARALI FOYDALANISH MASALALARI

Mo‘minova Shaxnoza Ismail qizi--Bank-Moliya akademiyasi magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqola davlat dasturlarini moliyalashtirishda Tiklanish va taraqqiyot jamg‘armasi mablag‘laridan samarali foydalanishga bag‘ishlanadi.

Hozirgi kunda korxonalarini modernizatsiya qilish, texnik va texnologik qayta jihozlash jarayonlarini amalga oshirishda O‘zbekiston Respublikasining Tiklanish va taraqqiyot jamg‘armasi rolini oshirish hamda ishtiroki ko‘lamini kengaytirish, mamlakat sanoatining yetakchi tarmoqlarida va ishlab chiqarish infratuzilmasidagi strategik investitsiya loyihalarini birgalikda moliyalash hajmlarini ko‘paytirish uchun Jamg‘armaning resurs bazasini mustahkamlashda mamlakatimizda qator farmon va qarorlar chiqarilib, amaliyotga tadbiiq etilgan.

Tiklanish va taraqqiyot jamg‘armasi, birinchi navbatda istiqbolli, ammo yetarlicha rivojlanmagan mintaqalarda ishlab chiqarish va noishlab chiqarish infratuzilmasini shakllantirish bo‘yicha ijtimoiy jihatdan ahamiyatli milliy davlat dasturlari va loyihalari amalga oshirilishini moliyalashtirish, respublikaning xalqaro kommunikatsiyalar tarmog‘iga integratsiyalashuvi uchun shart-sharoitlar yaratadigan, xalqaro transport yo‘laklari va jahon bozorlariga eng qisqa yo‘l bilan chiqishini ta‘minlaydigan transport hamda telekommunikatsiyalar infratuzilmasini modernizatsiyalash va rivojlantirishni moliyalashtirish kabi vazifalarni amalga oshiradi. Shuningdek, Tiklanish va taraqqiyot jamg‘armasi xalqaro moliya institutlari, respublika va xorijiy mamlakatlarning kredit muassasalari bilan loyihalarning qo‘shma moliyalashtirilishini tashkil etishda ishtirok etishi mumkin.

Kalit so‘zlar: Tiklanish va taraqqiyot jamg‘armasi, ishlab chiqarish, kredit, bank, davlat byudjeti.

Kirish

O‘zbekiston Respublikasi Tiklanish va taraqqiyot jamg‘armasi iqtisodiyotning yetakchi, eng avvalo bazaviy tarmoqlarini modernizatsiyalash va texnikaviy qayta qurollantirish loyihalari amalga oshirilishini ta‘minlash, mamlakatni muttasil, barqaror va mutanosib ravishda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishga erishish, shuningdek, samarali tarkibiy va investitsiyaviy siyosatni amalga oshirish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2006-yil 11-maydagi PF-3751-son Farmoniga muvofiq 2006-yilda tashkil etilgan bo‘lib, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi moliyaviy muassasa hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Hukumati O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi orqali Jamg‘armaning muassisi hisoblanadi. Jamg‘armani boshqarish bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi Bosh vaziri boshchiligidagi Kengash Jamg‘armaning yuqori boshqaruv organi hisoblanadi.

Davlat maqsadli jamg‘armalari quyidagilardir:

- O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasi;
- O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Respublika yo‘l jamg‘armasi;
- Davlat mulkini xususiylashtirishdan tushgan mablag‘lar jamg‘armasi;
- O‘zbekiston Respublikasining Bandlikka ko‘maklashish davlat jamg‘armasi;
- O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Umumta‘lim maktablari, kasb-hunar kollejlari, akademik litseylar va tibbiyot muassasalarini rekonstruktsiya qilish, mukammal ta‘mirlash va jihozlash jamg‘armasi;
- O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Sug‘oriladigan yerlarning meliorativ holatini yaxshilash jamg‘armasi;
- O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Oliy o‘quv yurtlarining moddiy-texnika bazasini rivojlantirish jamg‘armasi.

O‘zbekiston Respublikasining Tiklanish va taraqqiyot jamg‘armasi O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi moliyaviy muassasadir va u ustuvor investitsiya loyihalarini hamda iqtisodiyotning bazaviy tarmoqlarini modernizatsiya qilish va texnik jihatdan qayta jihozlashga, mamlakatni muttasil, barqaror va mutanosib ravishda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishga erishilishiga, shuningdek samarali tarkibiy va investitsiya siyosati amalga oshirilishiga doir loyihalarni moliyalashtirish uchun Kodeksda belgilangan mablag‘larni jamlaydi. O‘zbekiston Respublikasining Tiklanish va taraqqiyot jamg‘armasini boshqarish Kengashi O‘zbekiston Respublikasi Tiklanish va taraqqiyot jamg‘armasining yuqori boshqaruv organi bo‘lib, uning tarkibi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori bilan belgilanadi. O‘zbekiston Respublikasi Tiklanish va taraqqiyot jamg‘armasining ijro etuvchi direksiyasi O‘zbekiston Respublikasi Tiklanish va taraqqiyot jamg‘armasining ijro etuvchi organi va mablag‘larini taqsimlovchidir.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

U. Y. O‘roqovning “Davlat maqsadli jamg‘armalarining mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishdagi ahamiyati” maqolasida Tiklanish va rivojlanish jamg‘armasi bank mamlakat iqtisodiyoti rivojiga hissa qo‘shadigan muhim institut ekanligi haqida ta‘kidlab o‘tgan. Shuningdek, jamg‘arma va banklar o‘rtasidagi o‘zaro hamkorlik bilan bog‘liq qiyinchiliklarga, jumladan, shaffoflik va raqobat muammolariga e‘tibor qaratadi.

Bundan tashqari, I.T.Jumaniyazovning “O‘zbekistonda davlat moliya tizimidagi islohotlar va rivojlantirish istiqbollari” mavzusidagi maqolasida, Tiklanish va taraqqiyot jamg‘armasining moliyaviy tizimida tutgan o‘rni haqida batafsil yoritib o‘tgan, xususan moliya Byudjetni rejalashtirishning amaldagi tizimida strategik yondashuvning yo‘qligi fiskal siyosatning ustuvor yo‘nalishlari va Davlat byudjetining moliyaviy imkoniyatlari asosida byudjetdan ajratiladigan mablag‘larni taqsimlashni cheklashini ta‘kidlab o‘tdi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ilmiy ishni amalga oshirishda davlat dasturlarini moliyalashtirishda Tiklanish va taraqqiyot jamg‘armasi mablag‘laridan samarali foydalanishda olimlar va soha vakillari bilan suhbat, ularning yozma fikr-mulohazalarini tahlil qilish, ekspert baholash, jarayonlarni kuzatish, iqtisodiy hodisa va jarayonlarga tizimli yondashuv, muallif tajribalari bilan tahlil o‘tkazish orqali tegishli yo‘nalishlarda xulosa, taklif va tavsiyalar berilgan.

Tahlil va natijalar

Tiklanish va taraqqiyot jamg‘armasining banklar faoliyatidagi ishtiroki bank sektorining rivojlanishi va barqarorligiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. Jamg‘arma banklarga moliyaviy yordam va kreditlar ajratadi, bu esa banklarning rivojlanishiga va umuman moliya tizimining barqarorligiga xizmat qiladi. Jamg‘arma va banklarning o‘zaro hamkorligi mexanizmlari o‘zaro manfaatdorlik tamoyillariga asoslanadi.

Jamg‘arma banklarga yordam ko‘rsatish imkoniyatiga ega bo‘ladi, banklar esa o‘z faoliyati uchun zarur investitsiyalar va resurslarni oladilar.

Shuni ham ta‘kidlash joizki, Tiklanish va taraqqiyot jamg‘armasining bank sektorini rivojlantirish va barqarorlashtirishdagi ishtiroki inqiroz davrida ayniqsa ahamiyatlidir. Inqiroz sharoitlari banklar faoliyatida va moliyaviy xizmatlar ko‘rsatishda qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin, Jamg‘arma tomonidan moliyaviy yordamning mavjudligi inqirozning bank sektori va umuman iqtisodiyotga salbiy ta‘sirini yumshatishi mumkin.

Shu bilan birga, Fond va banklar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar ham xavf-xatarlarga boy. Jamg‘arma tomonidan taqdim etilgan kreditlar banklar uchun yuqori xavf bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin, masalan, noqulay loyihalarga investitsiya qilingan taqdirda. Bundan tashqari, Fond faoliyatining shaffofligi va uning siyosiy ta‘siri bilan bog‘liq muammolar bo‘lishi mumkin.

Tiklanish va taraqqiyot jamg‘armasi O‘zbekiston iqtisodiyotining turli tarmoqlarini rivojlantirish loyihalarini moliyalashtirish uchun tashkil etilgan davlat tashkiloti hisoblanadi. Tiklanish va taraqqiyot jamg‘armasi asosiy investor va xo‘jalik yurituvchi subyektlardan biri sifatida tashkil etilgan bo‘lib, yirik korxonalarini qurish va rivojlantirish, texnologik infratuzilmani rivojlantirish va boshqa turli loyihalarda faol ishtirok etadi.

Tiklanish va taraqqiyot jamg'armasi o'z faoliyatida O'zbekiston banklari bilan faol hamkorlik qiladi. Banklar Tiklanish va taraqqiyot jamg'armasi tomonidan moliyalashtiriladigan ko'plab loyihalarning asosiy kreditorlari bo'lib, Jamg'armadan kreditlar va investitsiyalar ko'rinishidagi katta mablag'larni ushlab turadilar.

Tiklanish va taraqqiyot jamg'armasining O'zbekiston banklari faoliyatida bunday ishtiroki bir qancha ijobiy tomonlarga ega. Birinchidan, loyihalarni mahalliy banklar orqali moliyalashtirish milliy valyutada mablag'larni o'tkazishni osonlashtiradi va tranzaksiya xarajatlarini kamaytiradi. Ikkinchidan, bu banklar uchun qo'shimcha moliyalashtirish manbalaridan foydalanish va kredit portfelini kengaytirish imkoniyatidir. Uchinchidan, Tiklanish va taraqqiyot jamg'armasi kreditorlar va investorlar oldidagi majburiyatlarning bajarilishining kafolati sifatida ishlaydi, bu esa qarz oluvchilarning ishonchini oshiradi va moliyalashtirishni jalb qilish jarayonini soddalashtiradi.

Biroq, Tiklanish va taraqqiyot jamg'armasining banklar faoliyatiga bunday jalb etilishining salbiy tomonlari ham mavjud. Birinchidan, mahalliy banklar Jamg'arma mablag'lari oqimiga qaram bo'lib qolishi, bu ularning moliyaviy mustaqillik darajasining pasayishiga va raqobatbardoshligining zaiflashishiga olib kelishi mumkin. Ikkinchidan, Tiklanish va taraqqiyot jamg'armasi tomonidan moliyalashtiriladigan loyihalar bilan bog'liq risklar mahalliy banklar uchun juda yuqori bo'lishi mumkin, bu esa ularning moliyaviy holatining yomonlashishiga va kapitalning etishmasligi darajasining oshishiga olib kelishi mumkin.

Umuman olganda, Tiklanish va taraqqiyot jamg'armasining O'zbekiston banklari faoliyatidagi ishtiroki ijobiy va salbiy tomonlariga ega bo'lib, mamlakatdagi mavjud iqtisodiy vaziyat kontekstida batafsilroq tahlil va baho berishni taqozo etadi. Ammo, umuman olganda, bu ikki tashkilotning hamkorligi O'zbekiston iqtisodiyoti rivojiga xizmat qiladi va mamlakatdagi loyihalarni moliyalashtirish jarayonini osonlashtiradi.

Xulosa va takliflar

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, Tiklanish va taraqqiyot jamg'armasining O'zbekiston banklari faoliyatida ishtirok etishi o'zining ijobiy va salbiy tomonlariga ega, lekin umuman olganda, bu hamkorlik mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishga xizmat qiladi. Banklar qo'shimcha moliyalashtirish manbalariga ega bo'ladilar va Jamg'arma mablag'larni mahalliy valyutada o'tkazish jarayonini osonlashtirishi va tranzaksiya xarajatlarini kamaytirishi mumkin. Shu bilan birga, mahalliy banklar Jamg'arma mablag'lari oqimiga qaram bo'lib qolishi va Fond tomonidan moliyalashtiriladigan loyihalar bilan bog'liq risklar mahalliy banklar uchun juda yuqori bo'lishi mumkinligini hisobga olish kerak.

Shu bois bu mavzu mamlakatdagi mavjud iqtisodiy vaziyat nuqtai nazaridan batafsilroq baholash va tahlil qilishni taqozo etadi. Tiklanish va taraqqiyot

jamg'armasining O'zbekiston Respublikasidagi banklar faoliyatidagi ishtiroki mamlakat iqtisodiyotining turli tarmoqlarini moliyalashtirishning muhim mexanizmi hisoblanadi.

Ushbu hamkorlikning afzalliklari va kamchiliklari borligi haqidagi yakuniy xulosa chuqurroq tahlilga asoslanishi kerak. Jamg'armaning banklar faoliyatidagi ishtirokining asosiy afzalliklaridan biri bu mahalliy banklarning qo'shimcha moliyalashtirish manbalaridan foydalanish imkoniyatidir. Bu nafaqat banklarning kredit portfelini kengaytiradi, balki ularning raqobatbardoshligini ham oshiradi. Bundan tashqari, banklar orqali moliyalashtirish milliy valyutadagi mablag'larni o'tkazish jarayonini soddalashtiradi va tranzaksiya xarajatlarini kamaytiradi.

Biroq, Fondning banklar faoliyatida ishtirok etishining ham kamchiliklari bor. Mahalliy banklar Jamg'arma mablag'lari oqimiga qaram bo'lib qolishi, bu ularning moliyaviy mustaqilligi va raqobatbardoshligini pasaytirishi mumkin.

Bundan tashqari, Jamg'arma tomonidan moliyalashtiriladigan loyihalar bilan bog'liq risklar mahalliy banklar uchun juda yuqori bo'lishi mumkin, bu esa ularning moliyaviy ahvolidan yomonlashishiga va kapital yetishmovchiligi darajasining oshishiga olib kelishi mumkin.

Shu bois O'zbekistondagi banklar faoliyatida Jamg'armaning ishtirokini aniqroq baholash uchun ushbu hamkorlikning barcha mumkin bo'lgan oqibatlarini tahlil qilish va joriy iqtisodiy vaziyatni batafsil o'rganish va tushunish asosida qaror qabul qilish zarur. Tiklanish va taraqqiyot jamg'armasining O'zbekistondagi banklar faoliyatidagi ishtiroki mamlakat iqtisodiyotiga ijobiy ta'sir ko'rsatib kelmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-350-sonli, O'zbekiston Respublikasining Tiklanish va Taraqqiyot Jamg'armasi faoliyatini tashkil qilish chora tadbirlari to'g'risidagi" Qarori, lex.uz
2. U.Y.O'roqov, "Davlat maqsadli jamg'armalarining mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishdagi ahamiyati", Science and Education Journal.
3. O'zbekiston Respublikasi Tiklanish va taraqqiyot jamg'armasi saytining ochiq ma'lumotlariga asoslanildi, ufrd.uz
4. Jumaniyozov, I. T. (2021). The Progressive Foreign Experiments in the Activity of Sovereign Wealth Funds. Annals of the Romanian Society for Cell Biology, 109-116.
5. Jumaniyozov, I. (2018). Impact of Development Finance Institutions on Economic Growth: Implications for Reconstruction and Development Fund of Uzbekistan. International Journal of Management Science and Business Administration, 4(2), 84-88.
6. Jumaniyozov, I. (2020). Issues of ensuring the transparency of sovereign wealth funds. International Finance and Accounting, 2020(5), 1.

7. Jumaniyazov, I. (2020). Foreign experience in the activities of sovereign funds. *International Finance and Accounting*, 2020(2), 1.7. Vaxobov A.V, Xajibakiev Sh.X., Muminov N.G. Xorijiy investitsiyalar. O‘quv qo‘llanma. – T.: “Moliya”, 2010. - 174 b.
8. Jumaev N.X. O‘zbekistonda valyuta munosabatlarini tartibga solish metodogiyasini takomillashtirish. T. “Fan va texnologiya”, 2007y. 286b
9. Jumaniyazov, I. T. (2021). Transparency Is A Key Indicator Of The Activity Of Sovereign Wealth Funds. *The American Journal of Management and Economics Innovations*, 3(05), 30-37.
10. Jumaniyazov, I. T. (2016). Osnovnie zadachi Fonda rekonstruksii i razvitiya Respubliki Uzbekistan. *Nauka, obrazovanie i kultura*, (7 (10)), 27-28.
11. Jumaniyazov, I. T. (2016). Napravleniya ispolzovaniya sredstv Fonda rekonstruksii i razvitiya Respubliki Uzbekistan. *Economics*, (7 (16)), 28-29.
12. Jumaniyazov, I. T. (2022). O‘zbekistonda davlat moliya tizimidagi islohotlar va rivojlantirish istiqbollari. *Science and Education*, 3(5), 1637-1645.
13. Inomjon Turaevich Jumaniyazov, & Bexruz Hazratov (2022). Foreign experience in the development of special economic zones in Uzbekistan. *Science and Education*, 3 (5), 1628-1636.
14. Jumaniyazov Inomjon Turaevich, & Juraev Maqsud Annaqulovich (2022). Korxonalarda moliyaviy qarorlar qabul qilish va risklarni baholash usullari.
 1. *Science and Education*, 3 (5), 1646-1654.
15. Jumaniyazov, I. T. (2019). The impact of Uzbekistan Reconstruction and development fund’s expenditure on GDP growth. *Science, research, development* № 16. Monografiya pokonferencyjna.
16. Jumaniyazov, I., & Xaydarov, A. (2023). The importance of social insurance in social protection. *Science and Education*, 4(1), 1033–1043. Retrieved from <https://openscience.uz/index.php/sciedu/article/view/4941>
17. Inomjon, J. (2023). Gender byudjetlashtirishda davlat moliyaviy nazoratining o‘rni. *Novosti obrazovaniya: issledovanie v XXI veke*, 1(6), 1187-1191.